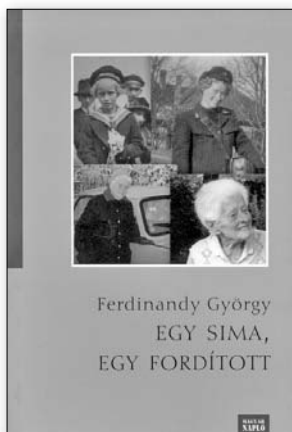

– vettem fel a teoretikus kérdést –, mintegy kihívó kesztyűt dobva feléje. S ezzel elkezdtem olvasni. Le szerettem volna győzni lebírhatatlan erejét. – De ő győzött le megint.” Ha akkor így ítélték meg Móricz munkásságát, mi, akik már nem vagyunk kortársai, még világosabban láthatjuk nagyságát. Kevesen voltak képesek arra, amire ő, és kevesen is lesznek. A *Naplók* sokféleképpen értelmezhetők. Akad majd, aki általuk közelebb kerül Móriczhoz, az emberhez, s talán lesz olyan is, aki inkább távolodik tőle. De egy egészen biztos: Móricz Zsigmond, a költői író szól belőlük, akit szerettünk, szeretünk és – nem tehetünk másképp – szeretni fogunk.

FERDINANDY GYÖRGY
Egy sima, egy fordított

Magyar Napló – Írott Szó Alapítvány
Budapest, 2010

Ughy Szabina

BICIKLIVEL AZ ALPOK FÖLÖTT

Freud óta tudjuk, hogy életünk egyik legnagyobb feladata: feldolgozni szüleink történetét, a velük kapcsolatos élményeinket. Az utóbbi időben nem egy könyv született, amely tematikájában az anya–fiú kapcsolat nehézségeire épült. Gondoljunk csak Bartis Attila *Nyugalom* című regényére vagy Vajda Miklós *Anyakép, amerikai keretben* című könyvére. Utóbbi a cselekmény legfőbb vonalát tekintve épp tükörképe az *Egy sima, egy fordított*nak, mivel Vajda könyvében az anya ment Amerikába és a fiú

maradt itthon, míg Ferdinandy György édesanyja itthon maradt, amikor fia 1956 után elindult a nagyvilágba.

A szerző édesapjának már emléket állított *A bolondok királya* című tényregényében, 2007-ben, az *Egy sima, egy fordított*ban pedig édesanyja előtt rója le tiszteletét. A halál mindenkit az élet átgondolására készítet, ebben az értelemben ez a könyv is kényszerű számvetés. Műfajilag leginkább emlékiratként olvasható, ami némiképp megnehezíti a kritikusi hozzáállást. Ferdinandy műve ugyanis az élet (valóság) és a szépirodalom (fikció) közötti vékony határmezsgyén mozog, bár inkább az előbbi felé billen, ezért nehezen bírálható például a mű cselekménye, fordulatossága. Bár ebből a szempontból Ferdinandy György és édesanyja életének forгатókönyve nem mondható éppen unalmasnak.

Kezdetben lineárisan halad a történet, a múltból a jelen felé. Három snitt, három villanás után Ferdinandy a családfa vázlatos ismertetésével folytatja önvizsgálatát. Ahogy ő is írja: „Most mégis megpróbálom összeírni magamnak ezeket az ismeretlen ősokeket. Talán segítenek majd, hogy jobban megértem az életemet.” Fényképek, dagerrotípiák idézik fel az 1800-as és az 1900-as évek közepe közötti időszakot, s a Bajorországból a Felvidékre betelepült ősapák, dédszülők, nagyszülők, nagynénik, nagybácsik sorát. Kár, hogy ezek az élettörédek csak vázlatosan elevenítik meg az elődöket. Talán a családregény folytathatósága kérdéses, talán Ferdinandynek egyszerűen nem volt ideje részletesebben kidolgozni ezeket a torzóban maradt történeteket. A legvalószínűbb azonban az, hogy tényleg csak a lényeges, őt érintő, rá közvetlen hatást gyakorló eseményeket akarta göröcső alá venni. (Egy lehetséges következő regénynek azonban gazdag forrásanyagot szolgáltatna a felmenők múltja, amelyből még a boldog békeidők nyugalma árad, lány, finom emlékű asszonyokkal, erős, dolgos férfiakkal, nagymamákkal, akiknek számócaillatuk van, mert a kötényeik magukba szívták a befőzések illatát.)

Igy kerül a történet középpontjába Ferdinandy édesanyja, akinek mindig mindenről határozott véleménye volt, aki a háború elején Hitlert még jó embernek tartotta, a háború végén azonban már a *Mein Kampf* helyett például Szabó Lőrinc verseit olvasta. Amikor az anya életével párhuzamosan belép a szerzőé is, az édesanya története háttérbe kerül, s ettől kezdve Ferdinandy György életútját követhetjük végig. Bár a könyv alcíme *Anyám*, látszólag mégis a szerző a főszereplő. Nemcsak azért, mert az ő emlékezete szűrőjén keresztül elevenednek meg a történetek, hanem mert az anyjától való távolság mindig is jellemezte a kapcsolatukat, mintha ezzel a távolságtartással fiát az emigráció éveire, a kilométerekben mérhető

távolságokra készítette volna fel. Minden, ami az anyáról árulkodik, leginkább tárgyokban, szokásokban érhető tetten. Az érzelmek és azok kimondása visszafogott, ábrázolásuk nem jellemző.

A szerző a múlt megidézése során az emlékezet véletlenszerű logikáját követi. Itt érezni leginkább, hogy feltehetően nem regényt akart írni, csak az írás ürügyén mindent alaposan átgondolni, emlékezni, olykor még finoman szórakoztatni is önmagát és az olvasót. A II. világháború utáni időszokról például így vall: „Ami engem illet, örültem a rombolásnak. Hogy minden összeomlott, darabokra hullott. Fékevesztetten rohangáltam a romok közt, üvöltözve énekeltem a nemrég még vészesen vidám menetdalokat.” A háború és a történelem mindvégig háttér marad, s miként Ferdinandy írásaiban mindig, az igazán lényeges az ember, akinek benyomásain keresztül újabb adalékokkal gazdagodhat az olvasó képe a háborúról és a szerző gyermekkoráról. Így például 1944 számára a fogszabályozás, az első gyerekszerelem, a citrompótló és szódabikarbóna fémjelezte időszak.

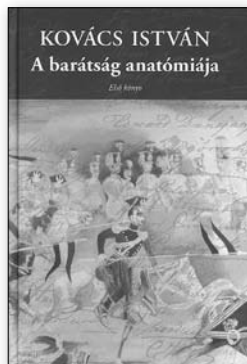
S hogy mit jelent egy anya számára a háború és utána az életben maradás három gyermekkel? Nem sokat tudunk meg erről; ez az erős, szerény és makacs nő valószínűleg sosem mutatta ki, hogy mit is érez valójában. Az élet történései mögött húzódó személyes dráma és fájdalom mindvégig kimondatlan marad. A szerző nem megy el a túlzott érzelmesség irányába, a nosztalgia negédedessége is távol áll tőle. Leginkább csak a tények és a tettek beszélnek: menekülés a Sas-hegyi villából vidékre, Gödöllőre, majd szusszanásnyi béke után 1956 újabb szörnyűségei. Az alig húszéves fiú ekkor emigrál. Az, hogy magyar maradt, s világpolgárrá válása ellenére nem kezdte el törni és szép lassan elfelejteni a magyar szót, leginkább két dolognak köszönhető. Az egyik az anyanyelvhez fűződő ragaszkodása. Számos interjúban kitért már Ferdinandy a magyar nyelvhez való viszonyára, így például Kulcsár Katalin beszélgetés-füzérében így nyilatkozott: „Minél több idegen nyelven tanultam meg – hiszen először németül, franciául, végül pedig spanyolul éltem és írtam – annál biztosabbá vált, hogy a magyar mindezeknél sokkalta külön munkaeszköz, sokkalta gazdagabb és szebb nyelv. Minél több idegen nyelvet ismertem, annál jobban beleszerettem a magyarba. Ez volt valószínűleg az az erő, ami megtartott.” Az új világhoz való viszonyát jól illusztrálja emlékiratban a francia nyelvvel való kapcsolata: „A tanulástól hamar elment a kedvem. Hogy mást ne mondjak, öt múlt időt kellett volna bemagolnom, nekem, akinek egyetlen csóró múltja volt, és azt is jobban tettem volna, ha elfeledem.”

Magyarsága megőrzésének másik záloga otthon maradt édesanyja lett. Ő volt az, aki megőrizte a házat és a hazát. Bár a szerző időközben amnesztiát kapott, visszatérése lehetetlenné vált: „Bosszantó, ha az embernek csak úgy, okkal vagy ok nélkül, egyszer csak megbocsátanak. Engem legalábbis idegesített ez a kéretlen, egyoldalú kapcsolat. Nem, nem rokkantam bele a várakozásba, és nem csináltam meg az életem. Élttem.” S az amnesztiával együtt újra feltűnt édesanyja alakja, aki még mindig abban bízott, hogy a fia visszatér hozzá. Megható jelenete a könyvnek, amikor az anya meglátogatja fiát, két hetet vele tölt, de csak a búcsúzás-kor adja át annak a háznak a tervrajzát, amelyről úgy gondolta, hogy fia fogja felépíteni, amikor hazatér. Jellemző kettejük kapcsolatára, hogy az egészsérről addig nem beszéltek.

A harmadik, utolsó nagy fejezetben megtörik a már említett linearitás. Előkerül a Ferdinandyra jellemző koncentrikus építkezésmód, vissza-visszatér egy jelenethez, többször nekifut, ugyanazt a történést más oldalról, idősíkból közelíti meg, így alakít ki egyre teljesebb képet az édesanyjáról és a saját életéről. Érdekes, hogy ebben a fejezetben fokozatosan elhagyja az emlékezés technikáját, az emlékiratra jellemző stílus helyét inkább az elbeszélői hang veszi át. Az írások tematikája élesebben kivehető, így például a házmesterlakás, a kutyák vagy a lomtalanítás. De ezek az elbeszélések sem túl feszesek, mivel folyton talál egy-egy mozzanatot, ahonnan elrugaszkodhat az emlékezet. Megállapítható, hogy a könyv fő esztétikai szervezőereje az emlékezés. Emléket állítani egy asszonynak, aki egy életen át büszkén viselte a sorsát. Így jutunk el végül az asszony idős koráig, aki még kilencven évesen is ragaszkodott a régi tárgyaihoz, szokásaihoz, tartotta magát, s minden reggel felpattant a szobabiciklijére, miközben több órán keresztül az Alpok lankáit mutató légi felvételeket nézte.

Apró részletekből áll össze a kötet, lényegtelen mozzanatokból – mondhatná egy szigorúbb olvasó. A türelmetlen vádra maga a szerző felel egy kérdéssel: „Felesleges részletek vannak-e?” Az *Egy sima, egy fordított* esetében minden részlet létfontosságú, mintha az élet igazolódna általuk, a megőrzött régi tárgyakhoz és fotókhoz hasonlóan, melyek az elmúlással szegülnek szembe vagy a gyász ideje alatt nyújtanak segítséget. De elsősorban nem a halál, sokkal inkább a lelkifurdalás kényszere mozgatta az író tollát. „Kipróbálok, bekapcsolom [a táskarádiót], és hirtelen megszólal valahol az úrben egy félénk női hang. Olasz lenne vagy portugál? Nem hallom tisztán. Mint ahogy anyám segélykiáltását sem hallottam soha meg.”

„Amit benned szeretek az az ambitio és az idealizmus – írta egykor az édesanya emlékkönyvébe Szabó Lily. – Maradj mindig ilyen, és mindenki szeretni fog!” Ez azonban nem ilyen egyszerű. Egy életen át szeretni és kimutatni ezt annak, akitől a szeretet tanultuk, sokszor nem zökkenőmentes, nehéz teher, amely az emberbe élethosszig tartó lelkifurdalást olt. Ott volt egy élet, amelyben többnyire csak a távolság és a hallgatás volt az, amiben a szeretet lappangott. Most már csak a végtelenben és a csöndben él tovább. Ennek a szeretetnek ad teret és hangot Ferdinandy György könyve.

KOVÁCS ISTVÁN
*A barátság
 anatómiája*
 Írások a
 magyar–lengyel
 kapcsolatokról és a
 lengyel kultúráról I–II.

Széphalom
 Könyvműhely
 Budapest, 2007 (I),
 2009 (II.)

Tischler János

DWA BRATANKI

Bő egy évtizede magyar művészeket kísértem fellépésre egy délkelet-lengyelországi kisvárosban rendezett kulturális fesztiválra. Uticélunk közepében betértünk ebédelni egy kiskocsmába. Míg a megrendelt étkekre vártunk, odajött hozzánk néhány bent ülő vendég, s megkérdezték, hogy magyarok vagyunk-e. Igenlő válaszunkra ketten is úgy reagáltak, hogy ők ismernek egy magyart: „pan Kovácsot”, a krakkói főkonzult, aki közvetlen ember, nagyon szereti Lengyelországot meg a lengyeleket. Ez a kép ugrott be nekem, amikor kezembe vettem Kovács István *A barátság anatómiája* című kétkötetes munkáját. Nem túlzás, hogy ő a legismer-